

Ірина Склокіна:

Семінар «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення», проведений Українським центром вивчення історії Голокосту та Будинком Ванзейської конференції 18-23 серпня 2013 р., виявився досить цікавим та плідним для його учасників. Хотілося б відзначити кілька важливих його аспектів:

- добра організація, дуже приязні та кваліфіковані викладачі та гіді, раціональний розподіл часу, насичена програма;
- поєднання учасників різного віку та з різним викладацьким і науковим досвідом, із різних регіонів України, давало можливість інтенсивного спілкування та обміну досвідом;
- позитивною рисою семінарів була орієнтація саме на демонстрацію певної методології чи методики дослідження і викладання, таким чином усі учасники незалежно від початкового рівня знань про історію Голокосту могли отримати корисні знання та навички; загалом більша орієнтація на засвоєння певної методології, а не лише «відомостей» про минуле є дуже слушною; водночас лекції були, хоча і порівняно короткими, але дуже змістовними.
- особисто для мене було надзвичайно важливим також відвідування музеїв, адже музейні студії перебувають у фокусі моїх наукових зацікавлень. Сучасні методи ведення екскурсій ще раз наочно продемонстрували варіативність оповідей в рамках однієї і тієї ж самої експозиції, можливості неоднозначних інтерпретацій як з боку екскурсоводів, так і відвідувачів, важливість самої будівлі музею та ширшого контексту його функціонування у суспільстві – всі ці чинники стають все більш важливими для досліджень (особливо сучасних) музеїв, які уже неможливо звести лише до інтенційно створеного музейниками нарративу експозиції;
- серед можливих пропозицій на майбутнє – на мою думку, було би досить слушно також дати більше можливостей учасникам зробити презентації своїх власних досліджень і викладацького досвіду, а також заохотити до роздумів щодо конкретного застосування тих чи інших продемонстрованих на семінарі методик на практиці після повернення додому. Хоча, зрозуміло, це вимагало би подовжити семінар принаймні вдвічі. Тим не менше, мені здається, що така актуалізація була би важлива для багатьох у нашій групі, особливо студентів, які планують надалі займатися тематикою історії Голокосту, але ще не мають значного досвіду виступів перед аудиторіями з міжнародним складом учасників. Крім того, якби такі презентації заохочувалося робити англійською чи німецькою, це додатково стимулювало би учасників до розвитку комунікативних здібностей іноземними мовами.

З повагою та вдячністю до організаторів семінару,
Ірина Склокіна

Бережна Світлана:

Влітку в мене випала чудова можливість познайомитись з новими тенденціями в історіографії Німеччини щодо вивчення історії Голокосту, дослідити історію міста із 700-літньою історією та знайти нових друзів. І все це сталося завдяки участі у семінарі «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення», який було організовано Українським центром вивчення історії Голокосту.

Програма перебування була насиченою та різнобічною. Вона складалась з двох взаємопов'язаних частин – теоретичної, до якої входили лекції та семінарські завдання і екскурсійної.

Так, в лекції «Життя німецьких євреїв до Голокосту» Вольф Кайзер (директор дому - музею у Ванзее) надав широкий аналіз теми на прикладі біографій відомих людей, які народились на німецьких землях в єврейських родинах – поетеси М. Сусман, художника В. Ратенау, начальника поліції Вайса, письменника А. Цвейга. Тезою цієї лекції стало висловлювання М. Сусман: «Ми не знали жодної вітчизни, крім німецької, та й вона згубила нас». На початку лекції «Націонал - соціалістичний антисемітизм і расизм» було поставлене запитання «Чи був расизм та антисемітизм центральним пунктом політики Гітлера». На думку В. Кайзера

головними мотивами було «мати – керувати - експлуатувати» та «знищувати все, що йде в розріз запропонованої ідеології». Біографічні студії застосовувались також в лекціях «Приход Гітлера до влади у спогадах сучасників» і «Думки та дії нацистських злочинців: керівництво та організація вбивств», що дозволило зануритись у вивчаєму епоху та зрозуміти стрімкий злет підтримки Гітлера та його прибічників «пересічними громадянами». На лекції «Історія Голокосту та права людини» В. Бобровим було надано аналіз еволюції прав людини та громадянина, здійснена їх ревізія після жахливих подій Другої світової війни. На лекції та практичному занятті «Дилеми неєврейського населення» В. Боброва постало слухне запитання - чи можливо «стояти осторонь» та попередження для сучасних дослідників - уважніше дивитись на архівні матеріали, де за однією заявою можемо прослідкувати долю цілої єврейської общини маленького міста. Кристоф Кройцмюллер в лекції, яка одночасно стала майстер – класом «Фотографії як джерело при роботі з темою Голокосту» надав практичні поради, що допомагають «читати» фотографії (постановочне це фото чи ні, хто його був замовником та яке змістовне навантаження закладено в них).

Тема історичної пам'яті є досить складною і сьогодні для різних територій як в Україні та і в Німеччині, на чому зосереджено було увагу в лекції «Непрості сторони роботи з темами націонал - соціалізму та Голокосту в Україні та Росії» (лектори Е.Гріглевські та Т. Пастушенко).

Лекції доповнювались семінарським заняттями, які проходили із застосуванням різних інтерактивних форм – мозкового штурму, рольових ігор, case-study (аналізу конкретних ситуацій). Таким, наприклад став семінар «Планування та організація геноциду- процес знищення» (модератори - І. Дамероу та Т. Маникіна).

Змістовною та насиченою була й екскурсійна програма. Ми відвідали пам'ятники та міста пам'яті Берліну, яких виявилось немало. Це музеї, що доповнюють один одного - єврейський, німецько - російської дружби Карлсхорст, Топографії терору, будинок - музей Ванзейської конференції. Вражає те, що більшість пам'ятників стоїть майже в центрі Берліна, наприклад, пам'ятник загиблим єврейським дітям, пам'ятник убитим нацистами гомосексуалістам, сінті та ромам, невеличкий меморіал на платформі № 17 у Грюневальді, звідки німецьких євреїв депортували до таборів знищення.

Отже, такі навчально - методичні семінари дозволяють в невеликий термін отримати значний обсяг інформації та надають системні знання щодо методики їх застосування.

Щиро дякую організаторам за цікаву і змістовну програму та сприятливі умови перебування.

Бережна Світлана, д.ф.н., проф.,
декан історичного факультету Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Іван Капась:

Протягом 18-23 серпня 2013 р. я мав нагоду у складі групи українських студентів і науковців взяти участь в роботі семінару «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення». Місце для цього заходу вибрано практичне: подалі від міського життя жителів столиці Німеччини – будинок поблизу озера Ванзее, що на південно-західній частині Берліну. Й, разом з цим, символічне, бо ж саме тут, як з'ясувалося, 20 січня 1942 р. відбулася нарада 15-ти представників від державних і партійних установ гітлерівського Третього Райху. Результатом її завершення стало погодження людиноненависницької програми нацистів з цілеспрямованої ліквідації євреїв задля прискорення й так надвисоких темпів «остаточного вирішення єврейського питання». Прикметно й те, що кількість гостей з України становила майже аналогічно числу присутніх чиновників – 14 учасників.

Цікаві лекційні і практичні заняття проводили директор освітнього відділу зазначеного будинку-музею доктор Вольф Кайзер та його колеги Інгрід Дамероу, Тетяна Маникіна. У їх приємному товаристві й пройшла більша частина нашого перебування там.

Впродовж 6 днів ми обговорювали недопущення подібного через найголовніше – досконале розуміння причин, а також ефективну передачу здобутих від семінару знань іншим. Щоденні екскурсії тематичними музеями сприяли цьому.

Відомо, що історія нічого не вчить тільки тих осіб, хто її погано вчить. Саме такого принципу, як дедалі більше переконуюсь, дотримується у своїй роботі Український центр вивчення історії Голокосту та його директор к.і.н. Анатолій Подольський, реалізуючи у своїй діяльності поряд з науковою складовою – освітню, просвітницьку. На семінарі це засвідчив керівник нашої групи Віталій Бобров, одна з проілюстрованих доповідей якого стосувалася важливості минулої трагедії Голокосту для становлення сучасної концепції прав людини. У цьому контексті можна провести й іншу (можливо дещо суб'єктивну) паралель, що можна опосередковано простежити з нашого перебування у Берліні: споглядання суспільного досвіду повоєнної Німеччини та України, де замість вирішення насущних питань подекуди продовжується ідеологічне радянське мракобісся з подальшим наступом на життя українців, людську гідність і свободу діяльності.

Аналогії, що можна провести на прикладі двох столиць: Берліну і Києва – відразу кидаються у вічі. Від роботи громадського транспорту, де справді відчуваєш себе пасажиром, а не безправною абстрактною «гривнелюдоодиноцею», підневільним учасником перегонів – до роботи магазинів, де тебе на виході не чекає прискіпливо обдивляючись охорона,

Поїздка збагатила мій професійний і життєвий досвід й надала значний матеріал для роздумів за що, у першу чергу, особлива подяка співробітникам Центру, їх німецьким колегам та всім учасникам групи без яких вона, думаю, не була б такою хорошою: Тетяні Пастушенко, Світлані Бережній, Світлані Дутчак, Євгенії Резниченко, Надії Скоковій, Ірині Склокіній, сестрам Альоні та Марині Стрільчук, Віталію Боброву, Роману Михальчуку, Мирону Гордійчуку Артему Харченку і Олексію Чеботарьову.

Хочеться сподіватися, що подібна програма для українців буде продовжуватися й у майбутньому, з нею познайомиться більш широке коло осіб, а здобуті ними знання з історичного минулого допоможуть розібратися у сьогоденних питаннях.

З повагою, Іван Капась
здобувач кафедри загальної історії, методології і методик навчання ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди»

Роман Михальчук:

Науково-методичний семінар «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення» проходив в м. Берлін з 18 по 22 серпня 2013 р. Це була вже третя семінар-подорож в Німеччину, організована Українським центром вивчення історії Голокосту. Склад учасників форуму відрізнявся від груп попередніх років. Якщо основу делегації раніше склали викладачі, то семінар – 2013 зібрав науковців – дослідників Голокосту: викладачів, аспірантів, здобувачів та студентів.

Порівнюючи науково-методичні стажування, організовані УЦВІГ в Ізраїлі та Польщі, семінар в м. Берлін відрізнявся тим, що був присвячений висвітленню проблеми організаторів та виконавців злочинів нацизму. На численних фактах в процесі лекцій та практикумів ми вивчали, як особистість може стати злочинцем, якщо покійрно та бездумно виконуватиме накази нацистської влади. Таким чином, з однієї сторони – законслухняність громадян ставала виконанням обов'язків перед державою, а з іншої – злочином перед людством.

На жаль, а нас було лише 5 повноцінних днів для обговорення теми форуму. Впевнений, кожен з нас розширив би часові рамки для дискусій під час семінару.

Основна наша наукова робота проходила в музейному центрі «Будинок Ванзейської конференції». Саме тут в січні 1942 р. 15 високопосадовців вищого рівня домовилися про здійснення спільних дії щодо знищення євреїв Європи. Цікаво, що з 30 копій документу Ванзейської конференції зараз існує лише один примірник, який знаходиться в політичному

архіві Міністерства закордонних справ Німеччини. Оригінал документу настільки цінний, що зберігається в спеціальних умовах та для дослідників не видається. Однак, як наголосив працівник архіву Герберт Карбах, науковці можуть опрацювати інші документи в даного архіву.

Основним лектором Берлінського семінару став Вольф Кайзер – директор освітнього відділу музею. За допомогою конкретних біографій (Мозес Мондельсон, Теодор Херцль, Маргарита Сусман, Едварк Мунк, Вальтер Ратенау та ін.) він показав життя німецьких євреїв до Голокосту. Інші лекції та практикуми вченого торкалися приходу Гітлера до влади, думок та дій нацистських злочинців під час Голокосту: керівників, організаторів, виконавців на місцях тощо. Однак найбільше мені запам'яталися практикуми про націонал-соціалістичний антисемітизм та расизм і пропаганду в Третньому рейху. Як досліднику аспектів антисемітизму на шпальтах газет, цікавим видалося порівняння впровадження антисемітської пропаганди в Німеччині та на окупованих територіях, в тому числі в СРСР. Відомо, що найдієвішим засобом пропаганди населення була преса. На 1932 р. понад 4700 газет в Німеччині виходили тиражем в 25 млн. примірників. Під час війни їх кількість ще більш зростає. Загалом НСДП для преси видано близько 100 тис. директив, що регламентували її діяльність. Під час роботи в групах та власних презентаціях ми з'ясовували найрізноманітніші питання, пов'язані з німецькою пресою. Наприклад, наша група аналізувала видання «Дер Штюрмер». У фокус вивчення лягли методи та прийоми, за допомогою яких досягалася антисемітська пропаганда. Макет, манера викладу інформації та ілюстрації давали нам можливість такого аналізу. Окремо з'ясовано цільові групи, на які було направлено антисемітську пропаганду видання.

Під час практикуму «Пропаганда та інформація в Третньому Рейху» наша група висвітлювала значення карикатур, що розпалювали юдофобію та антисемітизм. Були карикатури, які акцентували на штампах та міфах з найдавніх часів (відповідальність євреїв за вбивство Ісуса Христа), були й нові, що застосовані націонал-соціалізмом безпосередньо в роки війни.

Крім лекцій п. Вольфа, зацікавили присутніх виступи представників нашої групи – п. Віталія Боброва та п. к.і.н. Тетяни Пастушенко. Практикум «Дилеми неєврейського населення в роки Голокосту», що провів В. Бобров, викликав дискусії в групі стосовно поведінки місцевих жителів під час Голокосту. Інший виступ п. Боброва стосувався прав людини в контексті Голокосту..

Виступ Т. Пастушенко стосувався меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.». Висвітлено періоди становлення музею, його вклад в збереження пам'яті Другої світової війни. В доповіді п. Пастушенко звернула увагу, що, порівняно з радянським періодом, в період Незалежності України введені нові експозиції, що стосуються героїзації та українізації окремих сторінок війни. Водночас радянське минуле з відповідними ідеологічними підходами ще дається взнаки, чому, наприклад свідчить назва музею.

Крім того, для учасників групи Тетяно Маникіною та Естер Шкіпер надано цінну інформацію про стипендіальні програми для молодих науковців (до 30 років) та можливість навчатися, стажуватися. Звісно, важлива передумова для цього – знання іноземних мов.

Крім лекцій, практикумів та виступів насиченими та цікаві факти були екскурсії, організовані для групи. Інґрід Дамероу та Тетяна Маникіна розповіли про історію будинку Ванзейської конференції. Спочатку це був дім багатого торговця, який через борги його продав одному з керівників СС. Тому й зараз музей нагадує розкішне помістя з мальовничою природою та пейзажем.

Зацікавив групу під час екскурсії музеєм «Топографія терору» Себастьян Герхард. Сама ж експозиція вражає масштабністю, представлена в основному фотоматеріалами та текстами, за допомогою яких гід розкривав сутність ідеології Третнього Рейху та її наслідки для жертв націонал-соціалізму.

Екскурсія в Єврейському музеї викликала захоплення оформленням експозицій та впровадження новітніх технологій. В залах експонатів присутні аудіо,- відеоколесії, електронні фотоальбоми, пересувні експонати, з якими кожен відвідувач мав змогу працювати

особисто. Таке ж враження справив і російсько-німецький музей «Карлсхост», екскурсію по якому нам люб'язно провела Інгрід Дамероу. Якщо порівнювати традиційні уявлення про музеї, сформовані на основі українського досвіду, де статичні експонати не можна займати руками – відмінності разючі. Берлінські музеї – це не лише науково-освітні центри, а й центри відпочинку. Під час екскурсії в Єврейському музеї лектор нам люб'язно запропонував взяти складні стільці, щоб не стояти весь час. Подивування викликали дивани, де можна було присісти/прилягти та переглянути цікаву літературу. Таким чином весь процес екскурсій продуманий до найдрібніших деталей та створений для потреб людей.

Загалом, впадають в очі численні пам'ятники, органічно «вписані» ландшафт міста: меморіал у Грюневальді, пам'ятники єврейським жінкам, що врятували своїх чоловіків, загиблим єврейським дітям. Один із незвичних – меморіал загиблим євреям Європи, розташований на великій площі, що містить 2700 різних за розміром прямокутників-надгробків. І це все на фоні сучасних будинків, магазинів, юрби людей та транспорту.

Слід згадати на продуманість організаторами всіх аспектів перебування нашої групи в Берліні. Кожен учасник групи жив окремо, мав можливість особисто ознайомлюватися з особливостями місцевої кухні, необмеженість в прогулянках, місцеперебуванні після закінчення робочого часу.

Хочеться подякувати УЦВІГ не лише за можливість бути учасником науково-методичного семінару, а й за знайомство з колегами, з якими цікаво та плідно провів час: Мирон Гордійчук, Світлана Дутчак, Іван Капась, Євгенія Резніченко, Ірина Склокіна, Надія Скокова, сестри Альона та Марина Стрільчук, Артем Харченко, Олексій Чеботарьов, Тетяна Пастушенко, Світлана Бережна. Окрема подяка п. Віталію Боброву за доречні поради та тактовне, ефективне керівництво групою впродовж всього семінару.

Роман Михальчук,
аспірант Рівненського державного
гуманітарного університету

Альона Стрільчук:

П'ять днів тривала наукова подорож до Берліну студентів та дослідників з України. П'ять надзвичайно плідних днів, насичених лекціями та практичними заняттями, екскурсіями містом та місцями пам'яті, спілкуванням з цікавими людьми. Я дуже вдячна УЦВІГ за надану можливість відвідати семінар «Геноцид євреїв Європи»; посольству ФРН, яке підтримує та розвиває наукові й освітні проекти такого рівня. Безперечно, велика подяка співробітникам музею «Будинок Ванзейської конференції» Вольфу Кайзеру, Інгрід Дамероу й Тетяні Маникіній, які реалізували програму семінару: кожен день перебування у Берліні був розписаний по хвилинам, тож буквально кожну хвилину до самого вечора вони приділяли нам. І звичайно, дякую перекладачу Сергію та координатору групи Віталію Боброву, завдяки допомозі яких мовний бар'єр не чинив жодних перешкод ані у спілкуванні з німецькими дослідниками, ані у ході нашого знайомства з містом.

Отже, Берлін. Усі заняття відбувались у меморіальному комплексі «Будинок Ванзейської конференції». Можу впевнено казати, що наукова частина семінару сприяла більш глибокому розумінню мною проблеми геноциду євреїв, адже дала можливість поглянути на це питання з іншого ракурсу: крізь призму біографій, спогадів – власне, через звичайних людей. Лекції були доповнені цікавими практичними заняттями: учасники в групах по три-п'ять осіб працювали з першоджерелами, а потім презентували свої висновки решті слухачів. Так, наприклад, практикум з теми «Організація та планування геноциду» поставив питання про те, кого вважати злочинцями Голокосту, кого – вбивцями, кого – посібниками. Чи можна вважати винним у трагедії (тією чи іншою мірою) власника готелю, який надавав свої номери гестапо для обшуку євреїв (знаючи при цьому мету оренди), або господарський персонал того готелю? Та якою є ступінь участі у здійсненні геноциду, та, власне, ступінь відповідальності звичайних

службовців різних відомств, зокрема, фінансового, яке отримувало й описувало конфісковане єврейське майно ; чи міністерства транспорту, що здійснювало депортації євреїв – тобто, працівників, які виконували свої обов'язки? І на противагу їм – діяльність чиновників високого рангу, керівників тих відомств. Якими були їхні мотиви? Та яка їхня роль у Голокості? Ці питання викликали широке обговорення.

Не менш цікавим для мене був практикум по роботі із пресою Третього Райху. Учасники аналізували тексти статей як нацистських газет, так і опозиційних. При роботі з останніми важливо намагатися читати між рядків, спробувати зрозуміти, які насправді ідеї відстоює автор, які слова та фрази для цього використовує.

Багато нового для себе я дізналася з розповіді Ельке Григлевські про відмінності у процесі формування пам'яті щодо подій Голокосту у Західній та Східній Німеччині. Нам запропонували розробити «вісь часу» - певну хронологію подій, яку спільними зусиллями таки вдалося зробити. Особисто для мене питання осмислення подій Шоа в Німеччині та СРСР, політика пам'яті були маловідомими. Тому дуже цікаво та корисно було завдяки коментарям пані Ельке розібратися в цьому процесі, визначити його етапи та особливості.

Загалом, у ході семінару я побачила зовсім інший підхід до вивчення історії Голокосту, ніж в Україні. У Німеччині ці події розглядаються в контексті існування нацистської держави 1933-1945 рр, як частина історії націонал-соціалізму. У нас, на жаль часто, історія знищення євреїв сприймається як щось окреме, як частина тільки єврейської історії (а не у цілому історії Другої Світової Війни), та вивчається відособлено від загальної історії. Можливо, варто було б запозичити такий підхід.

Що ж до самого Берліна, то місто я запам'ятаю привітним, хоч і трохи похмурим через часті дощі; наповненим усміхненими людьми, які, незважаючи на той загальновідомий педантизм та акуратність, навіть інколи запізнюються! Це, до речі, ще одне «відкриття», яке я зробила у ході нашої подорожі.

Альона Стрільчук (Дніпропетровськ)

Стрільчук Марина:

У першу чергу я хочу щиро подякувати Українському центру вивчення історії Голокосту за отриману можливість взяти участь в освітньому семінарі «Геноцид євреїв Європи». П'ять днів у Берліні виявилися настільки динамічними та інформативними, що промайнули, немов один. Утім, вражень по собі залишили на роки вперед.

Берлін зустрів учасників семінару похмурою погодою. Однак це не завадило нам познайомитися з містом і його мешканцями ближче: у першу чергу, завдяки вдало організованій і проведеній Інгрід Дамероу і Тетяною Маникіною екскурсії. Слід сказати, що відвідання меморіалів і музеїв, пов'язаних з історією Другої світової війни і трагедією єврейства стали однією із ключових форм даного семінару. Тому серед них хотілося б згадати кілька, що найбільше запам'яталися.

Мене не залишили байдужою символічні, та, водночас, такі зрозумілі місця пам'яті жертв Голокосту: скульптура на честь жінок, яким вдалося врятувати своїх чоловіків-євреїв від смерті; меморіал на вокзалі Грюневальд, звідки майже щоденно відправляли на загибель до таборів від кількох осіб до тисяч чоловіків, жінок і дітей; пам'ятник загиблим євреям Європи майже у самому центрі Берліну – заглиблюючись все далі у цей меморіал з сірих бетонних плит, мене не залишало гнітюче відчуття смутку та втрати... та одночасне розуміння того, що у кількох метрів звідси бурхливо вирує і не припиняється життя. Безперечно, заслуговує на повагу і такий прояв німецької культури пам'яті, як «камені спотикання» – встановлені на місцях, де колись проживали євреї, вони повідомляють нам імена, роки народження і смерті колишніх власників вже неіснуючих будинків. Хотілося б вірити, що подібна практика увічнення пам'яті колись приживеться і у нашій країні...

Відкриттям для мене стали німецькі музеї, зокрема, Єврейський музей Берліну, Топографія терору, Карлсхорст. Екскурсії тут, на відміну від багатьох створених у радянські часи музеїв України, здебільшого спрямовані на співпереживання та емоційне сприйняття відвідувачами теми Голокосту і II світової війни. Тому експозиції містять багато фото - і відеоматеріалів, а у розповідях гідів переважають історії про конкретні єврейські родини чи особистості. Як на мене, це аж ніяк не впливає на змістовність матеріалу, що подається слухачам. Навпаки, подібна організація екскурсій дозволяє ефективніше засвоїти почуте завдяки можливості «пропустити через себе» трагедії окремих людей, а відтак – і якомога ближче наблизитися до розуміння реалій того часу.

Складовою частиною семінару були також лекції і практикуми, які здебільшого проходили у Будинку Ванзейської конференції – місці, де понад сімдесят років тому п'ятнадцять нацистських урядовців за півтори години вирішили долю мільйонів людей. Мальовничий пейзаж місцевості – колишня приватна вілла знаходиться на березі озера Ванзее – різко контрастував з обговорюваною темою геноциду євреїв... Утім, високий професіоналізм лекторів та їхні підходи до презентації зазначеної проблеми допомогли учасникам глибше поринути в історію націонал-соціалізму Німеччини.

Хотілося б відзначити лекції Вольфа Кайзера, який на прикладі біографій чотирьох німецьких євреїв показав зміни у ставленні до єврейства влади і суспільства протягом 1920-30х рр. Цікавим і новим для мене виявився підхід до вивчення Голокосту з точки зору злочинців та виокремлення кількох груп людей, прямо чи опосередковано залучених до знищення євреїв. З огляду на сучасні факти порушень прав людини актуальною стала презентація Віталія Боброва про співвідношення трагедії Голокосту із сучасною концепцією прав людини. Чудовим, на мою думку, прийомом у навчанні школярів і студентів темі Катастрофи і пам'яті про неї стала запропонована Ельке Григлевські «вісь часу». Вона дає можливість кожному учневі сконструювати власне бачення минулого, а за допомоги вчителя – скорегувати свої помилки. Семінар також дав мені можливість зустріти чудових людей, які займаються вивченням різноманітних проблем, не завжди пов'язаних з історією Голокосту. Я маю надію, що на цьому наше знайомство не завершиться.

Стрільчук Марина (Дніпропетровськ)
ДНУ ім. О. Гончара

Артем Харченко:

18-23 серпня 2013 р. у м. Берлін (ФРН) відбувся семінар для студентів та дослідників з України: «Геноцид євреїв Європи: історична перспектива та підходи до вивчення». Те, що семінар отримав певний резонанс, привернув увагу молодих науковців та вчених із досвідом з різних регіонів України, стало результатом діяльності Українського центру вивчення історії Голокосту (далі Центр), очолюваного Анатолієм Подольським. Як це зазвичай пишуть: «Всі заходи пройшли у продуктивній науковій дискусії і за жвавої участі, як приймаючої сторони, так і гостей семінару».

Насправді, тут можна було б подякувати всім організаторам та учасникам і поставити крапку, формальний звіт завершено. Однак ось такий «звичайний» звіт приховав би від читача всю непересічність чергового заходу під егідою Центру.

Для мене особисто запрошення Центру взяти участь у семінарі з одного боку було доволі несподіваним, адже мої наукові інтереси лише побіжно стикаються з проблематикою Голокосту, з іншого погляду виглядало логічним продовженням кількарічної співпраці з Центром у якості представника організації відомої як Центр дослідження міжетнічних відносин Східної Європи. Результатом нашої спільної роботи, яку ми і надалі плануємо продовжувати, були виставки, круглі столи, конференції тощо. Тож я жодної миті не вагався у своїй позитивній відповіді на запрошення.

Незважаючи на те, організатори вперше формували групу з акцентом на молоде наукове середовище, Центр блискуче впорався із поставленим завданням. Група не була однорідною, скоріше навпаки, поєднувала школярів, які тільки розпочали свої перші кроки у науці та досвідчених докторів, однак це не завадило гармонії колективу.

18 серпня наш літак сів у берлінському аеропорту Тегель де нас зустріла Тетяна Маникіна – представниця освітнього та меморіального комплексу Будинок Ванзейської конференції – наших господарів на найближчий тиждень. З першого і до останнього дня семінару пані Тетяна стане нашим гідом, перекладачем, охоронцем і просто гостинною господинею. Пізніше ми мали задоволення познайомитись (кожен з учасників особисто представив себе семінару – в першу чергу, як дослідника з проблематики) з головними дійовими особами приймаючої сторони – Вольфом Кайзером та Інгрід Дамероу.

Проведення більшості заходів семінару безпосередньо у будинку-музеї Ванзейської конференції дозволило учасникам буквально відчувати історію на дотик. Лекції та практикуми Вольфа Кайзера, Ельке Григлевськи, Кристофа Кройцмюллера, рівень яких просто змушував звертатись до лекторів лише за формою «доктор», були різноманітні і цікаві. Їх користь для молодих дослідників з України просто беззаперечна. У вітчизняних вишах ми, на жаль, не часто стикаємось з такими методиками. Особливе враження справив практикум щодо використання фотографії, як історичного джерела при дослідженні Голокосту.

Презентація Віталія Боброва, присвячена становленню сучасної концепції прав людини певною мірою актуалізувала проблему для нас, не лише як дослідників, але й як громадян України – європейської держави.

Заняття доповнювались змістовними екскурсіями. Так, відвідання архіву при Міністерстві закордонних справ ФРН, яку для нас провів пан Герберт Карбах, дало можливість не лише познайомитись з оригіналами загальновідомих кожному досліднику документів, але й фактично отримати запрошення до архівної роботи при цій установі, нагода про яку не завжди знають наші вчені-початківці. В цьому плані не менш важливим було представлення стипендіальних програм та практик при установах пов'язаних з дослідженням Голокосту. Екскурсії містом можна було б об'єднати під однією назвою – «топографія терору» (запозичую назву у одного з заходів). Завдяки чудовим екскурсоводам наша делегація мала можливість подумки опинитись у Берліні тих темних часів, побачити місця у стінах яких вирішувалась доля мільйонів людей. Важко забути відвідання меморіалу на вокзалі Грюневальд, де перон здається назавжди вкарбував в себе цифри, що позначили кількість жертв нацистського холокосту.

Екскурсія до Єврейського музею Берліна, із чудовим гідом, розповідь якого органічно поєднувала певний сумбур і надзвичайну ерудицію, була справжньою розрадою і відпочинком від важкої проблематики семінару.

Мабуть я висловлю спільну думку учасників, щодо високого рівня семінару у всіх його складових. Тим важливішою вбачається справа, що її черговим діянням продовжує Український центр вивчення історії Голокосту.

А. В. Харченко
канд. істор. наук, ст. викладач кафедри політичної історії
НТУ «ХПІ» (м. Харків)